

DİJİTAL PLATFORMLARIN SOSYAL GERÇEKLİK KAVRAMLAŞTIRMASI VE DÜNYA ALGILAMASINA ETKİSİ: YETİŞTİRME KURAMI PERSPEKTİFİ*

Rıdvan CEVHER**, Ömer ÖZER***

Gönderim Tarihi: 16.06.2025 – Kabul Tarihi: 25.09.2025

Cevher, R., & Özer, Ö. (2025). Dijital platformların sosyal gerçeklik kavramlaştırması ve dünya algılamasına etkisi: Yetiştirme kuramı perspektifi. *Etkileşim*, 16, 40-67.
https://doi.org/10.32739/etkilesim.2025.8.16.304

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışma, dijital yayın platformlarının (*BluTV*, *Netflix*, *Prime Video*) bireylerin sosyal gerçeklik kavramlaştırmaları ve dünya algılamaları üzerindeki etkisini, George Gerbner'in yetiştirme kuramı çerçevesinde incelemektedir. Televizyonun bir kültürel anlatı ve ideolojik araç olarak ele alındığı bu kuram, dijital içeriklerin artan etkisiyle yeniden değerlendirilmiştir. Araştırma, dijital platformların günümüz medya ortamında nasıl bir sembolik işlev üstlendiğini anlamaya yönelik kuramsal ve ampirik bir çaba niteliği taşımaktadır. Çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, Türkiye'de en çok izlenen diziler esas alınarak *BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video* platformlarında yayınlanan içeriklere mesaj sistem çözümlemesi uygulanmıştır. Şiddet, aile yapısı ve kent yaşamı gibi temalar doğrultusunda elde edilen bulgular, ikinci aşamada geliştirilen anket formunun temelini oluşturmuştur. Anket, Gaziantep Üniversitesi'nde öğrenim gören 530 lisans öğrencisine yüz yüze uygulanmış; veriler yetiştirme ve anaakımlaştırma analizleriyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, dijital içeriklerde belirli toplumsal normların sistematik biçimde tekrarlandığını ve bu içeriklerin izleyicilerin sosyal gerçeklik algılarına yön verdiğini göstermektedir. Özellikle "şehir merkezleri daha tehlikelidir" ve "aile hâlâ önemlidir" ifadelerine verilen yüksek katılım oranı, dijital içeriklerin ideolojik etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar da gözlemlenmiştir. Sonuç olarak çalışma, dijital yayın platformlarının yalnızca içerik sağlayıcı değil; aynı zamanda kültürel normların ve ideolojik yapının yeniden üretildiği sembolik düzenleyiciler olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Gerbner'in kuramsal çerçevesinin dijital bağlamda da geçerli olduğu teyit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yetiştirme kuramı, dijital medya, yayın platformları, sosyal gerçeklik, medya etkileri.

* Bu makale 'Yetiştirme Kuramı: Web Tabanlı Dijital Platformların İnsanların Sosyal Gerçeklik Kavramlaştırmaları ve Dünya Algılamaları Üzerindeki Rolü' isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Araştırma Görevlisi Doktor, Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gaziantep, Türkiye.
r.cevher@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7768-7547

*** Profesör Doktor, Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir, Türkiye.
omerozer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2649-6182

THE IMPACT OF DIGITAL PLATFORMS ON THE CONCEPTUALIZATION OF SOCIAL REALITY AND PERCEPTION OF THE WORLD: A CULTIVATION THEORY PERSPECTIVE*

Rıdvan CEVHER**, Ömer ÖZER***

Received: 16.06.2025 - Accepted: 25.09.2025

Cevher, R., & Özer, Ö. (2025). Dijital platformların sosyal gerçeklik kavramlaştırması ve dünya algılamasına etkisi: Yetiştirme kuramı perspektifi. *Etkileşim*, 16, 40-67.
<https://doi.org/10.32739/etkilesim.2025.8.16.304>

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

This study examines the influence of digital streaming platforms (*BluTV*, *Netflix*, *Prime Video*) on individuals' conceptualisations of social reality and their perceptions of the world, within the framework of George Gerbner's cultivation theory. Originally developed to explain how television functions as a cultural narrative and ideological apparatus, the theory is revisited here in light of the growing dominance of digital content. The research represents a theoretical and empirical effort to understand the symbolic function of streaming platforms in today's media landscape. The study was conducted in two phases. In the first phase, content broadcast on *BluTV*, *Netflix*, and *Prime Video* – based on the most-watched series in Türkiye – was subjected to message system analysis. Themes such as violence, family structure, and urban life were identified. These findings informed the construction of a survey administered face-to-face to 530 undergraduate students at Gaziantep University. The data were analysed using cultivation and mainstreaming methodologies. The results reveal that digital content consistently reinforces specific social norms and significantly shapes viewers' perceptions of reality. Notably, statements such as "urban centers are more dangerous" and "family remains important in Turkish society" received high levels of agreement, indicating the ideological influence of such media content. Furthermore, meaningful differences were observed across various demographic categories. In conclusion, the findings suggest that digital streaming platforms serve not merely as distributors of entertainment content but as symbolic regulators that contribute to reproducing cultural norms and ideological structures. The study confirms that Gerbner's theoretical framework remains valid and applicable within contemporary digital contexts.

Keywords: cultivation theory, digital media, streaming platforms, social reality, media effects.

* This article is based on the doctoral thesis titled 'The Theory of Cultivation: The Role of Web-Based Digital Platforms in People's Conceptualization of Social Reality and Perception of the World.'

** Research Assistant, PhD, Gaziantep University, Faculty of Communication, Gaziantep, Türkiye.
r.cevher@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7768-7547

*** Professor, Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Eskişehir, Türkiye.
omerozer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2649-6182

Giriş

Bu çalışmanın konusunu, dijital yayın platformlarının insanların sosyal gerçeklik kavramlaştırmalarına ve dünya algılamalarına olan katkısı oluşturmaktadır. Bu etkiyi belirtildiği şekilde ölçmeye çalışmak, yetiştirme kuramıyla özdeşleşmeyi gerektirmektedir. Nitekim kuram, kendisini televizyon örneğinde bu bakış üzerinde kurmaktadır. Söz konusu kuram, George Gerbner tarafından ABD’de 1960’lı yılların sonunda geliştirilmiştir. Kuram, televizyon örneğinde geliştirilmiş (Gerbner, 1969; Gerbner ve diğerleri, 1973; Gerbner & Gross, 1976), günümüze kadar geçerliliğini korumuş ve dijital yayın platformlarında da uygulanma gereksinimi doğmuştur. Bu gereksinim, klasik yetiştirme araştırmalarının yapıldığı Türkiye’de de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’de ilk televizyon yayını, 9 Temmuz 1952’de İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından kurulan tesislerde yapılmıştır. Ancak İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu, elektronik öğretim amacıyla kurulmuş ve halka yayın gibi temel bir amaç edinilmemiştir. TRT’ye bağlı Ankara Televizyonu tarafından yapılan yayın ise bu yayından 16 yıl sonraya, 31 Ocak 1968’e denk gelmiştir. Ancak televizyon yayınları, başlangıcından uzun bir süre sonra ülke genelinde izlenebilir hâle gelmiştir¹. Bu durum 1990 yılına kadar sürmüştür. Aynı yıl, ticari televizyon yayınları başlamıştır. Böylece, Türkiye’de televizyonla büyüyen kuşaklardan ilk ikisi, TRT’li yıllara denk gelmiştir. Dolayısıyla iki on yıllık süreçte, insanların TRT Televizyonu yayınlarıyla yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Veysel Batmaz’ın (1986) doktora tezi ilk yetiştirme çalışması olarak TRT’li yıllardaki televizyonun yetiştirmesi bakımından delil aramış ve kısmen de bulmuştur. Ticari yayıncılığın yetiştirme etkisi/rolü de 1990’lı yıllarda ölçülmüştür. Batmaz ve Aksoy (1995) tarafından ilkinden yaklaşık 10 sene sonra gerçekleştirilen çok kapsamlı bir çalışmada önemli yetiştirme delillerine ulaşılmıştır. Benzer bir zaman aralığının ardından bir başka çalışmada Ömer Özer (2003) üç bileşenli yetiştirme kuramına dayanan doktora tezini tamamlamıştır. Bu tarihten sonra Türkiye’de yetiştirme araştırmaları artmıştır.² Ancak bu çalışmaların tümü, televizyon üzerinde tamamlanmıştır. Artık, başka kanalların da etkili olduğu bir ortama geçilmiştir. Netflix, Disney+ ve Hulu gibi platformlar dünya genelinde etkili olurken, Türkiye’de de benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Geleneksel televizyonun tek kanallı yapısı yerini çok kanallı ve kesintisiz erişilebilir bir yayıncılığa bırakmış; web tabanlı platformların yaygınlaşmasıyla içerik tüketimi mobil, bireysel ve esnek hâle gelmiştir. 2010’lu yıllardan başlayarak BluTV, Netflix, Amazon Prime Video, Exxen ve Disney+ gibi ‘OTT’ servislerinin Türkiye’de yaygınlaşması, izleme alışkanlıklarını ve yayıncılık sektörünün yapısal özelliklerini önemli ölçüde dönüştürmüştür (Eyrek, 2022, ss. 85-87). Dolayısıyla dijital yayın platformlarının da yetiştirme etkisinin/rolünün ölçülmesi gerekli hâle gelmiştir.

¹ Türkiye’de televizyonun kurulması ve ilk yayınlarla ilgili olarak bkz.: (Kocabaşoğlu, 1973; Mutlu, 1999).

² Bunlarla ilgili bir değerlendirme için bkz.: (Özer, 2020).

RTÜK'ün 2018 tarihli 'Televizyon İzleme Eğilimleri' araştırmasına göre, 2006 yılında günde ortalama 308 dakika olan televizyon izleme süresi, 2018 yılı itibarıyla 214 dakikaya düşmüştür. Buna karşılık, aynı dönemde çevrim içi video platformlarının %30 oranında büyüme gösterdiği belirtilmektedir (RTÜK, 2018). Bu dönüşüm, geleneksel yayıncılıktan dijital platformlara olan geçişin kullanıcı tercihleri üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. RTÜK tarafından 2022 yılında yapılan bir başka araştırmaya göre Türkiye'de gençlerin 2 saat 51 dakika olan televizyon izleme süreleri neredeyse yarı yarıya düşerek 1 saat 40 dakikaya gerilemiştir (RTÜK, 2022). Bu dönüşüm, özellikle genç kullanıcıların tercihleri bakımından geleneksel yayıncılıktan dijital platformlara geçişi ortaya koymaktadır.

COVID-19 pandemisi bu dönüşümü hızlandırmış; örneğin *Exxen*, yayına başladığı ilk üç günde 500 bin kullanıcıya ulaşmış, *BluTV* ise 4 milyonun üzerinde kullanıcı sayısına erişmiştir. Akıllı televizyonlar gibi yeni teknolojilerle dijital platformlara erişimin kolaylaşması, bu eğilimi daha da pekiştirmiştir. *WeAreSocial*'ın 2020 Türkiye raporuna göre, kullanıcılar internette günde ortalama 7 saat 29 dakika geçirmekte, bunun yaklaşık 3 saat 4 dakikasını çevrim içi video içerikleri izlemeye ayırmaktadır. Mobil kullanıcı oranı %92, internet kullanıcı oranı %74 ve sosyal medya kullanıcı oranı %64 olan ülkede dijital mecralar üzerinden içerik tüketimi artık, ana eğilim hâline gelmiştir (*WeAreSocial*, 2020).

WeAreSocial'ın 2025 Türkiye raporuna göre ise Türkiye'de kullanıcılar internette günde ortalama 7 saat 13 dakika geçirmekte, bunun yaklaşık 3 saat 33 dakikasını video içerikleri izlemeye ayırmaktadır. Bu sürenin 1 saat 29 dakikasını film veya dizi izlemeye ayırdıkları görülmektedir. Toplam nüfus olan 87.6 milyon içerisinde akıllı telefon kullanıcı oranı %97,6, hücresel bağlantısı olan mobil kullanıcı oranı %92, nüfus içerisindeki internet kullanıcı oranı %88 ve sosyal medya kullanıcı oranı %67 (55 milyon kişi) olan ülkede dijital mecralar üzerinden içerik tüketimi artık ana eğilim hâline gelmiştir (*WeAreSocial*, 2025).

Bu değişimde, geleneksel televizyon yayıncılığına alternatif oluşturan web tabanlı dijital platformların etkisi büyüktür. *BluTV*, *Netflix*, *Prime Video* ve *Exxen* gibi platformlar; içeriklere istenilen zamanda, farklı cihazlardan ve kişiselleştirilmiş tercihler doğrultusunda erişim olanağı sunarak, özellikle genç kuşakların medya alışkanlıklarını dönüştürmüştür. Bu bağlamda, yetiştirme kuramının dijital bağlamda yeniden ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Gerbner, 1990; Morgan & Shanahan, 1997).

Bu veriler ışığında, çalışmanın problemi şu şekilde açıklanabilir: Türkiye'de yetiştirme etkisinin, televizyonun yerini giderek alan dijital yayın platformlarına kaydığı görülmektedir. Bu etki; *BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*'da gerçekleştirilecek mesaj sistem çözümlemesi ile buradan elde edilen bulgular doğrultusunda geliştirilen anketin uygulanması yoluyla ortaya konulabilir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de *BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video* gibi dijital yayın platformlarında yayınlanan dizilerde sunulan televizyon dünyası temsilleri

doğrultusunda oluşan sosyal gerçeklik kavramlaştırmaları ve dünya algılamalarını, yetiştirme çözümlemeleri aracılığıyla ortaya koymaktır.

Bu amaca bağlı olarak üç araştırma sorusu oluşturulmuştur:

- AS 1: Dijital yayın platformlarında (*BluTV, Netflix ve Prime Video*) sunulan diziler dünyası, şiddet yoğun bir dünya yansıtmakta mıdır?
- AS 2: Dijital yayın platformlarında (*BluTV, Netflix ve Prime Video*) yayınlanan diziler, şiddet ve aile durumu örneğinde insanların dünya algılamaları ve sosyal gerçeklik kavramlaştırmalarını belirlemekte midir?
- AS 3: Dijital yayın platformlarında (*BluTV, Netflix ve Prime Video*) yayınlanan dizilerden elde edilen mesaj sistem çözümlemesi bulguları çerçevesinde hazırlanan soruların katılımcı yanıtları teste sokulduğunda anaakımlaştırma örnekleri sunmakta mıdır?

Çalışmanın temel varsayımı şudur: Günlük yaşamın önemli bir bölümünde, insan ilişkileri ve değer yargılarına dair belirgin mesajlar sunan dijital yayın platformlarının izlenme süresi arttıkça, izleyicilerin değer yargıları bu platformların bütünsel ideolojik-kültürel içeriği yönünde şekillenecektir.

Bu varsayıma bağlı olarak, anlamlı bulunan test sonuçlarına dayalı hipotezler aşağıdaki gibidir:

- H1: Dijital yayın platformlarını izleme yoğunluğunun “Şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir” ifadesine katılma açısından bir etkisi vardır.
- H2: Dijital yayın platformlarını izleme yoğunluğunun insanların ailenin önemi ile ilgili algılamaları üzerinde bir etkisi vardır.

Bu çalışma, Türkiye’de dijital yayın platformlarının yetiştirme etkisini ölçen ilk araştırma olması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın sınırlılığı, tüm mesaj sistemi, yetiştirme ve anaakımlaştırma bulgularının değil, yalnızca anlamlı çıkanların sunulacak olmasıdır.

Yöntem

Mesaj sistem çözümlemesine dahil edilen diziler, 22-26 Mayıs 2023 tarihleri arasında Türkiye’de en çok izlenen yapımlar arasından seçilmiştir. Bu seçim, dijital içerik takibi sağlayan güvenilir bir veri kaynağı olan *JustWatch Türkiye* platformunun verilerine dayanmaktadır. Örneklem dönemi sistematik rastlantısal bir seçimle belirlenmiştir. Bu noktada hangi ayın seçileceği kura ile belirlenmiştir. Kura sonucunda Mayıs ayı örneklem kapsamına alınmıştır. Daha sonra ayın haftaları yazılmış ve yine rastgele seçimle çözümleme haftası belirlenmiştir. Bu seçim şekli Gerbner ve arkadaşlarının tercihlerine uyumludur. Araştırmada ele alınan platformlar, Türkiye’de dijital yayın yapanlar arasında en fazla aboneye sahip olmaları nedeniyle önem taşımaktadır. Söz konusu platformların

Türkiye'deki abonelerine yönelik yüzdelik dağılım *JustWatch*³ verilerine göre *BluTV* %38, *Netflix* %27 ve *Prime Video* ise %19 şeklindedir (Orman, 2023). Bu istatistiklere göre, çalışmada ele alınan platformlar; Türkiye'de en az bir dijital yayın platformuna abone olan kullanıcıların %84'ünü kapsamaktadır. Ulusal içeriklere ve yerel yapımcılara daha sık yer veren *BluTV*, 2015 yılında Doğan Holding bünyesinde kurulmuş, 2023 yılında ise *Warner Bros. Discovery* tarafından satın alınmıştır. Bu satışla birlikte küresel pazarda yayınlanan içerikler de platformun yayın akışında sıkça yer almaya başlamıştır. Buna karşın yerel içerikler bakımından *BluTV* en çok tercih edilen platform gibi görünmektedir. Uluslararası alanda dünyanın önde gelen iki platformu *Netflix* ve *Prime Video*'nun içerikleri ise hem yerli hem de yabancı yapımları içermesi bakımından ele alınmıştır. Eylül 2023 yılında *Netflix*'in abone sayısının 247 milyon kullanıcıdan fazla olduğu belirtilmektedir (Nickinson & Karner, 2025). *Prime Video* abone sayısının ise 2020 yılında 200 milyon civarında olduğu ve 2026 yılında 250 milyona ulaşacağı düşünülmektedir (Stoll, 2025). Dolayısıyla bütün bu sayılanlar, söz konusu platformların program içerikleri üzerinde çözümleme yapmak için elverişli ve yeterli görülmüştür.

Gerbner ve arkadaşlarına göre, mesaj sistemlerinin en yoğun ve en çok izleyiciye ulaştığı zaman dilimi, hafta içi günler ve ana yayın kuşağı (prime time) saatleridir. Hafta içi günleri temsilen ele alınan platformlarda en çok izlenen 5 dizi ve her dizinin ilk bölümünden ve hikâyenin akışının başladığı andan başlayarak 3 saatlik ana yayın kuşağına denk düşecek kadar bölüm çözümlenmiştir. Dijital yayın platformlarının mesaj sistemlerinin ortaya konması kapsamında her bir platformda 15 saat olmak üzere toplamda 45 saate denk gelen dizi bölümleri incelenmiştir.

Çalışma kapsamında içerik çözümlemesi, George Gerbner'in Kültürel Göstergeler Projesi yaklaşımının ikinci aşaması olarak geliştirdiği 'mesaj sistem çözümlemesi' modeliyle gerçekleştirilmiştir. Gerbner'in 'mesaj sistem çözümlemesi' modeli, medya içeriklerinde tekrar eden anlam yapılarını belirlemeye yönelik sistematik bir yöntemdir. Bu çalışmada da dizilerdeki sahneler; karakterlerin statüsü, eylemleri, mekânsal yerleşimleri ve sembolik temsilleri açısından çözümlenmiş bu yöntemde amaç, medya içeriklerinde sık tekrar eden sembollerin, temaların ve sosyal rollere ilişkin göstergelerin nicel olarak belirlenmesidir. Mesaj sistem çözümlemesi konu, ana karakter, yardımcı karakter, cinsellik ve şiddet alt başlıklarında gerçekleştirilmiştir. Bu başlıklar hem Gerbner'in kültürel göstergeler modeline hem de Türkiye'deki güncel medya temsillerine dayanarak oluşturulmuştur.

Kodlama işlemi, iletişim fakültesinde öğrenim gören ve medya içerik analizi konusunda araştırmacı tarafından eğitilmiş üç araştırmacı tarafından gerçek-

³ *JustWatch*, dizi ve filmlere ilişkin bir akış kılavuzu görevini üstlenen web sitesi ve birçok işletim sistemi tarafından desteklenen mobil bir uygulamadır. *JustWatch* her ay 40 milyon abonesinden aldıkları veriler ile akış rehberliği yapmaktadır. *JustWatch* 140 ülkede 4500 yayın platformundan veri toplamaktadır.

leştirilmiştir. Kodlama öncesinde, Gerbner ve Ömer Özer'in çalışmaları temel alınarak oluşturulan mesaj sistem çözümlemesi kodlama planı çerçevesinde ortak bir çözümleme seti belirlenmiştir. Kodlayıcılar, eğitim süreci kapsamında aynı içerikler üzerinden örnek uygulamalar yaparak kategori anlamları ve uygulama biçimleri üzerinde ortak bir anlayış geliştirmiştir. Kodlama işlemi, her araştırmacının aynı içerikleri bağımsız formlar aracılığıyla değerlendirmesiyle yürütülmüş ve bu sayede çözümleme sürecinde bireysel yorum farkları en aza indirilmiştir. Kodlayıcılar arası güvenilirlik oranı yaklaşık %85 olarak belirlenmiştir. Güvenilirlik, ön test sürecinde yapılan karşılaştırmalı kodlamalarla gözlemsel olarak teyit edilmiştir. Kodlama sürecinde, Gerbner'in önerdiği biçimde, her sahne veya anlatı ögesi yukarıda belirtilen alt başlıklar (konu, ana karakter vb.) açısından değerlendirilmiştir.

Kodlayıcılar, ön analiz sürecinde ortak kodlama kılavuzu oluşturmak amacıyla 5 saatlik pilot dizi çözümlemesi yapmış ve tematik kategori yapısını araştırmacının da onayıyla hep birlikte netleştirmiştir. Her bir sahne, karakter temsilleri, şiddet ögesi içerip içermediği, aile kavramının ne şekilde temsil edildiği ve mekânsal bağlam (şehir/metropol/kasaba vs.) açısından kodlanmıştır. Şiddet içeren sahneler Gerbner ve Gross'un şiddet tanımı temel alınarak belirlenmiştir. Örneğin fiziksel saldırı, silah gösterimi, ölüm/yaralanma temsilleri ve doğal afet görüntüleri şiddet ögesi olarak kabul edilmiştir. Kodlama sürecinde ortaya çıkan tüm veriler istatistik yazılımına aktarılmış ve frekans analizleriyle kültürel gösterge sistematiği doğrultusunda kodlanmıştır.

Mesaj sistem çözümlemesi sonucunda elde edilen bulgular saha araştırmasında uygulanan ankete kaynaklık etmiştir. Anket tamamlandıktan sonra veri girişi yapılmış ve çözümlemelere geçilmiştir. Çözümlemede dijital yayın platformlarını izleme yoğunluğunun insanların dünya algılamaları ve sosyal gerçeklik kavramlaştırmaları üzerinde bir etkisi/rolü olup olmadığı kontrol edilmiştir⁴.

Bu araştırmanın evrenini Gaziantep Üniversitesi'nde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında evren 56.087 öğrenciden oluşmaktadır. Evreni temsilen %95 güven düzeyinde ve standart hatası %5 olan bir çözümleme yapılabilmesi için 382 öğrenciden oluşan bir örneklem üzerinde araştırma yapılması gerekmektedir. Bu kesin sayı, örneklem büyüklüğü hesaplama araçlarından yararlanılarak elde edilmiş sonuçtur. Örneklem evrene genellenebilirliğini kapasitesini artırabilmek için de 530 öğrenciye anket uygulanmıştır. 530 öğrenciye uygulanmasının nedeni ise anketin aynı anda tamamlanmış olması ve sonunda da bu rakama ulaşılmasıdır.

Örneklem seçiminde nicel araştırma tekniklerinden olasılıksız örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Olasılıksız örneklemede, nüfustaki her bireyin çalışmaya dahil edilme olasılığı eşit değildir. Çalışma nüfusunun tamamı öğrencilerden oluşmaktadır ve lisans eğitimi almaları bakımından türdeştir. Olasılıksız

⁴ Çalışmanın Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınan etik kurul onayı bulunmaktadır.

örneklem hızı, ucuz ve rahat kurgulanabilmesi açısından avantaj sağlamaktadır (Geray, 2017, s. 127). Araştırmının kısıtlı kaynakları (iş gücü, zaman, maliyet ve popülasyonun büyüklüğü) dolayısıyla basit rastlantısal örnekleme yöntemi seçilemediğinden olasılıksız örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca anketlerin doldurulma aşamasında anket kurallarına uyulup uyulmadığını gözlemleyebilmek için anketlerin yüz yüze yapılması gerekmektedir. Yüz yüze anket uygulanması sırasında katılımcıların gönüllülük esasına dayalı olarak ankete katılması istenmektedir. Olasılıksız örnekleme tekniği ile seçilen katılımcıların ankete katılma motivasyonunun yüksek olacağı düşüncesi örnekleme yöntemi seçiminde etkili olmuştur.

Koçak ve Arun'a (2013) göre, "örneklemenin öncelikli amacı araştırmacı için evrendeki tüm verinin boyutunu uğraşılabilir bir düzeye indirmektedir. Ancak örneklemenin yalnızca ve kabaca veri indirgeme işlemi olarak tanımlanamayacağı gözden kaçırılmamalıdır". Olasılıksız örnekleme tekniklerinden kotalı örneklem türü, bu araştırmada istenen demografik özelliklere (cinsiyet, fakülte/alan) erişilebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Kotalı örnekleme olasılıksız örnekleme teknikleri içerisinde araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen yöntemdir. Kotalı örnekleme araştırmacıyı nüfusun özelliklerini saptamaya yönlendirmekten çok onu belli bir yönde zorlamaktadır (Geray, 2017, ss. 128-129). Bu noktada, araştırmacının öznel saptamalarına yönelik eleştirilerin önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca çalışılan nüfusun bazı temel özellikleri bilinmektedir⁵. Bu özellikler kapsamında iki farklı kota tekniği kullanılmıştır: 'Cinsiyet' ve 'Fakülte'. Örneklem kendi içerisinde cinsiyet ve okudukları fakültelere göre gruplandırılmıştır. Burada kadın-erkek eşitliği gözetildiğinden örneğin 265 kadın öğrenci ile görüşüldüğü noktada kadın kotası tamamlanmış ve erkek grubunu 265'e ulaştırmak hedeflenmiştir. Bir diğer kota noktasında ise 4 farklı grup kapsamında öğrenciler kategorileştirilmiştir. Bu gruplar Gaziantep Üniversitesi bünyesinde yer alan ve lisans bölümlerine öğrenci alan enstitülere göre tasarlanmıştır. Dolayısıyla Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı fakültelerden eşit sayıda öğrenci seçilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler doğrultusunda bu bölümler sözel ve sayısal grup olarak *SPSS* programında yeniden kodlanmıştır.

Anket soru sıralamasında öncelikle yetiştirme çözümlemesiyle ilgili diğer soruları yer almıştır. Daha sonrasında demografik bilgiler yer almış olup en son kısımda katılımcıların televizyonu ve dijital yayın platformlarını izleme sürelerini öğrenmek amaçlı açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Anket sorularının bu sıralama ile yöneltilmesindeki temel amaç katılımcıların diğer soruları ile izleme düzeyleri arasında bir bağ kurmasının önüne geçmektir. Böylece saha araştırmasına katılanların yönlendirilen sorulara dijital yayın platformlarının dünyasından bağımsız yanıtlar vereceği düşünülmüştür. Katılımcılarda herhangi bir ön yargıya neden olmadan yalnızca değerleri ve kanıları doğrultusunda yanıtlar almak hedeflenmiştir. Anketler öğrencilerin yoğun olarak tercih

⁵ 5 Enstitü, 20 Fakülte. bkz.: Gaziantep Üniversitesi web sayfası www.gantep.edu.tr

ettiği kampüs sınırları içerisinde bulunan kafelerde, yurtlarda ve dersliklerde uygulanmıştır. Ankete katılan katılımcılardan soruları kendileri okuyarak doldurmaları istenmiştir. Buradaki temel amaç anketi uygulayanın soruları okuma sırasında bilinçli ya da bilinçsiz bir yönlendirme yapmasının önüne geçmektir. Ayrıca anket, eğitimden geçirilen yardımcılardan (9 kişi ve yazarlardan biri) katkısıyla eşzamanlı olarak uygulanmıştır. Katılımcıların, anketin yetiştirme kuramına dayandığını fark etmeleri engellenmek istenmiştir. Öğrencilerin sorulara kaynaklık eden web tabanlı dijital platformlar olduğunu bilmesi halinde, yanıtlarını buna göre vereceği öngörülmüştür. Bu yönde yapılan bir araştırma bu anlamda saflığını yitirmiş olacaktır (Signorelli & Morgan, 1990; Shanahan & Morgan, 1999 s. 25). Bu kapsamda geliştirilen anket formu 5’li Likert tipi ölçekle yapılandırılmıştır. Anket formundaki sorular, Gerbner’in yetiştirme kuramında tanımladığı ‘tehlikeli dünya sendromu’, ‘mutlu şiddet’, gibi temalara ve dijital platformlara yönelik araştırmacı tarafından yapılmış mesaj sistem çözümlemelerine dayalı olarak geliştirilmiştir. Aşağıda bu sorular sunulmuştur:

- “Genel olarak söylersek günümüzde tehlikeli bir dünyada yaşamaktayız.”
- “Genel olarak söylersek kazanmanın yolu güç sahibi olmaktan geçmektedir.”
- “Genel olarak söylersek şiddet her sınıftan insanlar arasında yaşanmaktadır.”
- “Genel olarak söylersek insanlar çoğu zaman başkalarına yardımcı olmak yerine, kendilerini düşündürler.”
- “Genel olarak söylersek günümüzde şiddet daha çok erkekler arasında yaşanmaktadır.”
- “Genel olarak söylersek, birçok insan eline fırsat geçtiğinde dürüst olmak yerine, sizden yararlanmaya çalışır.”
- “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir.”
- “Genel olarak söylersek erkek egemen bir toplumda yaşamaktayız.”
- “Genel olarak söylersek şiddet birbirlerini tanımayan insanlar arasında yaşanmaktadır.”
- “Genel olarak söylersek çoğu insan kendini güvende hissetmiyordu.”
- “Genel olarak söylersek Amerika Birleşik Devletleri’nde günlük yaşamda tehlikeler yaşanmaktadır.”
- “Genel olarak söylersek günümüzde suç işleme oranı artmıştır.”
- “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hala önemini korumaktadır.”

- “Genel olarak söylersek günümüzde şehir merkezleri tehlikenin yaşandığı asıl yerlerdir.”
- “Genel olarak söylersek insanlar her an bir saldırıya uğrayabilir.”
- “Genel olarak söylersek günümüzde cinsiyetler arası iletişim (dostluk, arkadaşlık, romantizm) rahatça yaşanmaktadır.”
- “Genel olarak söylersek günümüzde insanlara güvenilemez.”
- “Genel olarak söylersek güvenlik güçleri toplumsal huzuru sağlamak için gereklidir.”

Soruların tamamı, medya temsilleri ile katılımcıların sosyal gerçeklik kavramlaştırma ve dünya algılamaları arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamaktadır.

Ankete verilen yanıtlar SPSS programına uygun bir biçimde hazırlanan veri tabanına araştırmacının kendisi tarafından girilmiştir. Elde edilen veriler ışığında SPSS programında frekans çözümlemeleri ve *ki kare* testleri yapılmıştır. *Ki-kare* testlerinde, $p \leq 0.05$ olan değerler anlamlı kabul edilerek yorumlanmıştır.

Değer sorularının bulunduğu 5’li Likert ölçeğine göre hazırlanan sorulara verilen yanıtlar 3 temel kategoride yeniden kodlanmıştır. Likert ölçeğindeki ‘Tümüyle katılmıyorum’ ve ‘Katılmıyorum’ seçenekleri birleştirilerek ‘Katılmıyorum’ olarak kodlanmış; ‘Kararsızım’ aynen korunmuş; ‘Katılıyorum’ ve ‘Tümüyle katılıyorum’ seçenekleri ise ‘Katılıyorum’ şeklinde gruplanmıştır. Bunun temel nedeni, şeffaf olarak, katılıyorum seçenekleri arasındaki yüzde farkını görmektir.

Yetiştirme Kuramının Hikâye ve Şiddet Boyutu

Yetiştirme kuramı şiddet örneği ile başlamıştır ve televizyon örneğinde geliştirilmiştir. Ancak ne bir şiddet ne de bir televizyon kuramıdır. Yetiştirme kuramı, bir hikâye anlatma kuramıdır (Morgan ve diğerleri, 2015; Özer, 2020, s. 35). Hikâyeler, insanların kendileri deneyimlemeden, bulundukları toplumun tehditleri ve kurallarını bir paket halinde sunan temel yapılardan biridir. Nitekim insanlar, hikâye formları tarafından deneyimledikleri bir dünyada yaşamaktadırlar (Gerbner, 1990, s. 250). Onların öğrendiği tüm yaşamsal semboller, anlattıkları ve duydukları hikâyelerin çıktılarıdır. Endüstri devrimi sonrasında klasik coğrafi sınırlara yönelik bakış açısı, kitle iletişim araçlarının hızlı bir şekilde evrimimizin baş köşesinde yer almasıyla değişmiştir. Daha öncesinde aile yükleri, öğretmenler, kilise adına din adamları tarafından aktarılan hikâyeler, özellikle televizyonun kitlesel olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte kitle iletişim araçları tarafından aktarılmaktadır. Televizyon, yönelimlere göre seçilerek izlenen bir araç değil; aksine yönelimlerin oluşumunda etkindir. Televizyondan yayılan hikâyelerle henüz bebeklikten başlayarak tanışmaktayız. Kitle iletişim araçlarının erken yaşta yaşamımıza dahil olması bu araçların yetiştirme

rolünü sürekli kılmaktadır (Gerbner, 1990, s. 254).

Medya sunulan hikâyeler, tek tek bireylerin neyi, nasıl düşüneceğini değil ortak biçimde topluca ne düşünmeleri ve nasıl davranmaları gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca söz konusu hikâyeler aracılığıyla toplumsal sorunlara ilişkin yaygın görüşler, yaşam rolleri (din, dil, ırk, cinsiyet), temsilleri ve 'farklı olan'ın tanımı öğrenilmektedir. Kısacası yaşama ilişkin her şey, hikâyelerle örülmüş sembolik iklim içerisinde anlamlandırılmaktadır (Gerbner ve diğerleri 1973, ss. 566-567).

Hikâyeler otoriteyi doğrular ve gücün dağılımında belirleyicidir. İnsanoğlunun uzun geçmişinde hikâyeler yüz yüze anlatılırken sanayi devrimi sonrasında baskı teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve elektronik dönüşümle birlikte hikâyelerin alışlagelmış yapısı da dönüşmüştür. Kitaplarla başlayan modern kitlesel üretimler, birbirini hiç görmemiş insanları ortak bilinç etrafında birleştirerek aynı duyguların paylaşılmasına neden olmaktadır (Gerbner, 1986, ss. 255-257; 1988, s. 17). Gerbner, bu durumu insan yaşamının gerçek büyüğü olarak tanımlamaktadır. Bilim, sanat, yasalar, türküler, şiirler vb. türlerin imgelemleri ve sözleri aracılığıyla görünmeyen "şeylere" yönelik zengin bir hayal yanılması yaratılmaktadır. Bu büyüğü yanılama sayesinde diğer insan türlerinin dünyası yakından görülmektedir. Ayrıca hikâyeler bireyleri cinsiyet, yaş, sınıf ve meslek gruplarına göre de sosyalleştirerek toplumsal uyum ya da dışlanma konusunda koşullandırmaktadır. Kültürel çevrenin ağı, bireylerin ne düşündüğünü ne yaptığını ve işlerini nasıl yürüttüğünü hikâyeler tarafından belirlemektedir (Gerbner, 2001, s. 5).

Kitle iletişim araçlarıyla aktarılan hikâyeler, genel olarak birbiriyle ilişkili üç türe ayrılmaktadır: (1) işlerin nasıl yürütüldüğünü açıklayan, (2) şeylerin ne olduğunu açıklayan ve şeylerle ilgili (3) bize ne yapılması gerektiğini anlatan hikâyeler (Gerbner, 2002, s. 125). İlk tür 'şeylerin nasıl yürütüldüğünü' anlatan hikâyelerdir (Gerbner, 1986, s. 255; 1988, ss. 8-10; 2001, s. 5, 2002, s. 125). 'Şeylerin ne olduğunu' gösteren ikinci tür hikâyeler, fantezi biçiminde kurgulanmış hikâyelerin boşluklarını gerçekler ile dolduran soyutlamalardan çıkarılan raporlar, haberler, açıklamalar, betimlemelerdir (Gerbner, 1988, s. 11, 2001, s. 6, 2002, s. 126). Üçüncü tür hikâyeler ilk iki hikâye türünün öğütlerini pekiştirerek 'bize ne yapılması gerektiğini' belirtir. Gerbner, üçüncü tür hikâyelerin sosyal yapıya hâkim iktidar dengelerini pekiştirme işlevi olduğunu belirtir (Gerbner, 1996, s. x).

Öte yandan Gerbner ve arkadaşlarına göre fiziki şiddetin sonuçları korkutucu olmaktan daha öte gözle görülür sonuçları olan bir eylemdir. Bu eylem gizli, yavaş, sinsice ve gözle görülmeyen bir şekilde dolaylı uygulanan ve genelde kişisel olmayan türdendir. Ancak sembolik dünyada (TV Dünyası) şiddet; bariz bir biçimde, göstere göstere uygulanmaktadır. Aleni bir biçimde sembolik şiddet gösterimi, gerçek şiddetin yapacağı işin çok daha ucuza yapılması anlamındadır. En temelde sembolik şiddet gösterimi, toplum üzerindeki denetimin sağlamaştırılmasında ve sürdürülmesinde en basit ve en ucuz dramatik

araçtır (Gerbner & Gross, 1976). Medyada kullanılan şiddet, ideolojiktir. Kadın rolleri, azınlıkların temsili, yaşlı insanların sunumu ve meslekler gibi konulara ilişkin geleneksel düşünme biçimleri, medya şiddeti ile yetiştirilir; iktidar ilişkileri ve hiyerarşisi bu şekilde korumaya alınır (Morgan, 1995, s. 110). Morgan'a göre Gerbner'ın tehlikeli dünya sendromunu anlamak için tek tek televizyon programlarını, filmleri ya da video oyunlarını çözümlemek yeterli değildir. Burada önemli olan medya bağlamının tamamıdır (Morgan, 2010). Tehlikeli dünya sendromu özetle televizyonu çok izleyenlerin az izleyenlere kıyasla dünyanın daha tehlikeli bir yer olduğuna inandığı gözlemine verilen isimdir.

Bu arada mutlu şiddet, George Gerbner tarafından olumlu veya çekici bir ışık altında betimlenen şiddeti tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Temel olarak iyiler mutlu, kötüler ise her ne olursa olsun son noktada mutsuzdur ya da mutsuz olacaktır. Şiddeti hem iyiler hem kötüler uygular ancak iyilerin uyguladığı şiddet daha asildir. İyiler daha az zarar verir, daha az öldürür. İyiler şiddetten daha fazla zarar görseler dahi özellikle iyi kahramanlar ölmezler. Hikâyelerde, katillerin neredeyse yarısı mutluluğa ulaşan 'iyi' karakterler olarak sunulmaktadır. İyiler ve erdemli olanlar daha fazla acı çekmişse ve mutlu olmak istiyorsa daha kararlı olmak zorundadırlar. Şiddeti uygulayan iyiler buna karşın çekici olarak tanımlanmaktadır. Eğer kötüler (mutlu olmayanlar) şiddeti uygulayan durumunda olurlarsa iticidirler. Şiddeti uygulayan iyi kahramanlar mutludur ve haklı gerekçeler ile şiddet uygulayan, sonunda kazanan mantıklı hareket edenlerdir, şiddet uygulayan kötü karakterler de en az iyi karakterler kadar mantıklı betimlenmektedir. Bu bakımdan toplam sonuçta şiddeti uygulayanlar diğerlerine göre daha mantıklı olarak gösterilmektedirler. Soğukkanlılık ve mantıklı davranmak şiddetten yanadır. Ancak diğerleri daha duygusal ve içgüdüselidir. Sonunda mutluluğu elde ettiren şiddet hareketi daha verimlilikle ilgilidir. Eğer üstün bir verimlilikten söz etmek gerekirse etkililik ve soğukkanlılık mantık mutlu şiddet kahramanını yaratan rakipsiz bir kombinasyondur (Gerbner, 1970, ss. 77-80). Mutlu şiddet üzme için değil mutlu bir sona götürmek için tasarlanmıştır. Mutlu şiddet ile izleyicinin, reklamverenin (gücün) mesajını algılayabileceği bir ruh haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Şiddetin komik ya da mutlu görünmesini sağlamak öğretilerini değiştirmez (Gerbner vd. 1993, ss. 8-9).

Yetiştirme Kuramının Bileşenleri

Yetiştirme kuramının üç bileşeni bulunmaktadır. Bunlar kurumsal süreç çözümlemesi, mesaj sistem çözümlemesi ve yetiştirme çözümlemesidir. Gerbner ve arkadaşları kurumsal süreç çözümlemesini somut çözümleme düzeyinde ele almamışlardır. Bu çalışmada ise makale boyutu aşılması amacıyla bu bileşene yer verilmemiştir. Öte yandan yetiştirme çözümlemesi mesaj sistem çözümlemesiyle başlamaktadır. Gerbner ve arkadaşlarının ölçeği doğrultusunda yapılmayan bir mesaj sistem çözümlemesiyle yetiştirme çözümlemesi de geçersiz olacaktır. Nitekim yetiştirme çözümlemesinde kullanılan anketteki soru-

ların kaynağı mesaj sistem çözümlemesinden elde edilen bulgulardır.

Mesaj sistemlerinin çözülmesi, iletişimin insan yaşamındaki rolüyle ilişkilidir. İletişim, mesajlar yoluyla etkileşimdir. Mesajlar diğer şeyleri (veya olayların yönlerini) insan kültürüne özgü son derece çeşitli ve yaratıcı şekillerde ifade eden özel etkinliklerdir. Kitlesele üretilen mesaj sistemlerinin geliştirdiği ortak bilinç mesaj sisteminin boyutlarından kaynaklanmaktadır. Bu boyutlar varoluş, öncelikler, değerler ve ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu boyutlar aynı zamanda mesaj aracılı varsayımlardır (Gerbner, 1970, s. 72).

Mesaj sistem çözümlemesinde amaç, gizli olanı, saklanana bulmak değildir. Amaç hazır bir şekilde, açıkça görünür olanı ve sosyalleşme işlevi barındıran sembollerin çözümlemesini gerçekleştirmektir. Bu semboller, ortak kültürel çevremize doğrudan medya tarafından dağıtılmış ve kitlelere yönelik popüler ürünlerin temsili şeklinde üretilmiş malzemelerdir. Mesaj sisteminin sembolleri (öğretileri), toplumda o anda ne ilgi görüyorsa onun taşıyıcısı rolünü üstlenir. Toplam mesaj içeriklerinde sorunlar, güç ilişkileri, çözüm yetenekleri özellikle eğlence sırasında gelişigüzel bir biçimde doğal olarak sunulmaktadır (Batmaz, 2014, ss. 266-268). Mesajın içeriği, neleri ön plana çıkardığı ya da neleri görmezden geldiği, ortak düşünce haline getirilenin ne ya da neler olduğu mesaj sistem çözümlemesinde ele alınmaktadır (Shanahan & Morgan, 1999, s. 16). Bu anlamda özellikle televizyonun en çok seyredildiği saatlerde (prime-time) yinelenen, sabit olan mesajlar ve imgeler saptanmaktadır. Buradan elde edilen bulgular doğrultusunda ideolojik olarak nasıl ve ne tür bir yetiştirme yapılacağı üzerinde durulur ve bu durumu yansıtan sorular yetiştirme çözümlemesi için hazırlanmaktadır (Özer, 2007, s. 101).

Yetiştirme çözümlemesi, mesaj sistem çözümlemesinden elde edilen veriler ışığında hazırlanan anket sorularının yorumlanması ile gerçekleştirilir. Televizyonu çok izleyen kişilerin, anket sorularına televizyon dünyasının potansiyel derslerini yansıtacak şekilde yanıt verip vermedikleri belirlenmeye çalışılır. Eğer televizyonu çok izleyen kişilerin verdikleri yanıtlar, az izleyen kişilere oranla televizyon dünyasını yansıtıyorsa (buna 'televizyon yanıtı' denilmektedir) "yetiştirme gerçekleşmiştir" denir (Gerbner ve diğerleri, 1982, s. 103). Yetiştirme çözümlemesi, kitle iletişim araçlarının en çok yinelenen, ideolojik mesajları ve imgeleri ile sosyal gerçeklik kavramlaştırması arasındaki ilişkiyi ele almaktadır (Morgan & Shanahan 1997, s. 1).

Yetiştirme çözümlemesi, televizyonun uzun dönemli ve yavaş değiştirme rolünü anlamaya çalışır. Bununla birlikte birkaç belli program izlemenin, izleyicinin düşünce ve tutumlarında nasıl "değişiklik" yarattığıyla ilgilenmemektedir (Özer, 2003, s. 41). Geniş insan toplulukları ayırt edici özelliklerini bir kültürden ziyade, bir kültürde büyüme, öğrenme ve yaşama sürecinde kazanır. Bireyler kişisel imajlarını, zevklerini ve tercihlerini yetiştirmek (kültive etmek) için kendi malzeme seçimlerini yaparlar ve çocukları tarafından seçilenleri etkilemeye çalışırlar. Ancak mevcut olmayan bir şey kültive edilemez. Nadiren mevcut olan, nadiren vurgulanan ve nadiren sunulan şeylerin seçimi pek müm-

kün değildir. Bir kültür yalnızca uygun olan kalıpları değil aynı zamanda yabancı olan, imajlarında asilik olarak tanımlanan durumları, özellikleri de kültive eder (Gerbner, 1977, s. 204).

Kültürün mesaj sistemleri yalnızca bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda ortak semboller oluşturur. Eğlendirmekle kalmaz kamuoyu oluşturur, bir dizi tutumu, zevkleri ve tercihleri yalnızca tatmin etmez aynı zamanda onları şekillendirir. Seçim, yorum ve imaj oluşturma süreçlerinin sınırları ve genel kalıpları kültürün mesaj sistemleri tarafından belirlenir. Yetiştirme çözümlemesi kurumların çalışmalarının ve ürettikleri mesaj sistemlerinin iç yüzünü anlama ile başlar ve bu sistemlerin sembolik işleyişlerin toplumsal yaşam ve dünya hakkındaki varsayımların geliştirilmesine yaptıkları katkıları araştırma ile devam eder (Gerbner, 1977, s. 204).

Bulgular

Bu bölümde, sırasıyla mesaj sistem çözümlemesi, yetiştirme testleri ve anaakımlaştırma testlerinden elde edilen bulgular sunulmuştur.

Mesaj sistem çözümlemesi bulguları

Mesaj sistem çözümlemesi oldukça kapsamlı olduğundan yalnızca yetiştirme testine temel oluşturan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Konu: Aile içi ilişkiler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Konuya hiçbir önem verilmemiş	1	6,7	6,7	6,7
Konu rastlantısal olarak çok az yer almış	3	20,0	20,0	26,7
Konu oldukça belirgin	5	33,3	33,3	60,0
Konu programın odak noktası	6	40,0	40,0	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

Ele alınan dizilerin 8'inde konu, belirgin olarak öne çıkmış ve geriye kalan 7 dizinin 6'sında konuya dolaylı ya da rastlantısal olarak yer verilmiştir. Konunun doğrudan ya da dolaylı olarak değinildiği diziler toplamda 14'tür (%93). Ailenin önemine ilişkin bir konuya yer verilmeyen dizi sayısı ise 1'dir (%7). Dijital yayın platformlarında, aile teması genellikle bir aileye sahip olmanın önemi ve aidiyetin olumlu yönleriyle ilişkilidir. Konu açısından aile öneminin dizilerde dağılımı tabloda gösterilmiştir (Bkz.: Tablo 1).

Tablo 2. Ana karakterlerin medeni hali ve ilişki durumlarına yönelik bulgular

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kodlanamaz	7	9,6	9,6	9,6
Evli Değil	30	41,1	41,1	50,7
Evli	13	17,8	17,8	68,5
Ayrı Yaşıyorlar	2	2,7	2,7	71,2
Dul veya boşanmış	9	12,3	12,3	83,6
Şu an birisiyle birlikte yaşıyor (heteroseksüel)	6	8,2	8,2	91,8
Şu an birisiyle birlikte yaşıyor (homoseksüel)	3	4,1	4,1	95,9
Biten ilişkisinin hala etkisinde ve onu seviyor	2	2,7	2,7	98,6
Karışık	1	1,4	1,4	100,0
Toplam	73	100,0	100,0	

Çalışmada incelenen 73 ana karakterin ilişki durumları değerlendirildiğinde, %18'inin evli, %12'sinin dul ya da boşanmış ve %8'inin heteroseksüel bir birliktelik içinde olduğu görülmektedir. Bu veriler, karakterlerin yaklaşık %38'inin doğrudan geleneksel ilişki ve aile yapılarıyla temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca 'evli değil' olarak kodlanan %41'lik grup içerisinde evlilik dışı heteroseksüel ilişkilerin de yer alabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu oran daha da yükselme potansiyeli taşımaktadır.

Ana karakterlerin 3'ü yalnızca çocuklarıyla yaşarken, 20'si eş ve çocuklarıyla 10'u ise anne ya da babasıyla birlikte yaşamaktadır. Toplamda %45'i bir aile ilişkisi içerisinde gösterilmiş ve yaşamlarını aileleriyle paylaşmaktadır. Ana karakterler açısından aile yaşamının önemi sorgulandığında %55'i için ailesi ve aile yaşamı önemli olarak saptanmıştır.

Bu bulgular, dijital medya içeriklerinde geleneksel ilişki normlarının varlığını koruduğuna ve yetiştirme kuramı bağlamında bireylerin aile ve ilişki yapısına dair algılarının bu normatif temsiller üzerinden şekillenebileceğine işaret etmektedir.

Tablo 3. Yardımcı karakterlerin medeni hal ve ilişki durumlarına yönelik bulgular

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evli Değil	25	25,3	25,3	54,5
Evli	28	28,3	28,3	82,8
Ayrı Yaşıyorlar	1	1,0	1,0	83,8
Dul veya boşanmış	8	8,1	8,1	91,9
Şu an birisiyle birlikte yaşıyor (heteroseksüel)	3	3,0	3,0	94,9
Şu an birisiyle birlikte yaşıyor (homoseksüel)	5	5,1	5,1	100,0
Toplam	99	100,0	100,0	

Yardımcı karakter çözümlemesinde, karakterlerin medeni ve ilişki durumları incelendiğinde en sık gösterilen grup evli olanlardır (28 kişi), evli olmayanlar 25 kişi olarak saptanmıştır. Heteroseksüel bir ilişki yaşayıp evli olmayanlar 3 kişiyken, homoseksüel bir birliktelik yaşayanlar 5 kişi olarak saptanmıştır. Karakterlerin seksüel katılımına bakıldığında 4 kişiye ilişkin bir referans bulunmazken, 89 karakter heteroseksüel, 6 karakter ise LGBTİ birey olarak gösterilmektedir (Bkz.: Tablo 3).

Dizideki olayların büyük bölümü günümüzde geçmekte olup habitat⁶ (12 adet) büyük şehirler ve metropoller olarak saptanmıştır. Bu sayı toplamın %80'ine eşittir. Bu açıdan bakıldığında günümüzde büyük şehir merkezlerinde yaşamak ile ilgili algılar dijital yayın platformlarında sunulmaktadır. Günümüzde ne, nasıl olur ve olaylar karşısında neler yapılmalıdır ile ilgili öğretiler, büyük şehirlerde yaşamının getirdiği avantajlar ve dezavantajlar nelerdir gibi soruların olması gereken (toplumsal normlar kapsamında kabul görmüş, ortak uzlaşa sağlanmış) yanıtları dijital yayın platformlarının dünyasından izleyicilere anlatılmaktadır. Detaylı görünüm Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Habitat ve olay tarihi

		Olay Tarihi					Toplam
		Kodlanamaz	1900 Öncesi	1950-2000	Şimdi	Gelecek	
Habitat	Şehir-Metropol	0	1	2	7	2	12
	Kasaba-ilçe	0	0	1	1	0	2
	Karışık (hepsinin birleşimi)	1	0	0	0	0	1
Toplam		1	1	3	8	2	15

Şiddet unsurlarının çözümlemesi, Gerbner ve arkadaşlarının şiddet tanımalarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Kodlamaya dahil edilen sahnelerde ek-

⁶ Olayların yaşandığı çevre. Yetiştirme kuramı açısından bireylerin yetiştiği yer, yurt.

rana gelen kan, yaralanma, bıçak veya silah gösterimi, fiziksel saldırı (el, kol vb. kullanarak darp), grup çatışmaları, bireysel saldırılar ile yaralı ya da öldürülmüş karakterlerin gösterimleri şiddet sahnesi olarak kabul edilmiştir. *Netflix*'te yayınlanan *XO Kitty* ve *Queen Charlotte* dizilerinde analiz edilen bölümlerde şiddet unsuruna rastlanmamıştır. Geriye kalan 13 dizide toplam 177 ayrı şiddet sahnesi tespit edilmiştir. Platformlara göre dağılım incelendiğinde, en fazla şiddet içeriğine *BluTV* dizilerinde (72 sahne) rastlanmıştır. *Prime Video* dizilerinde 62, *Netflix* dizilerinde ise 44 şiddet sahnesi kodlanmıştır (Bkz.: Tablo 5).

Tablo 5. Şiddet sahnelerinin platformlara göre dağılımı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
<i>Netflix</i>	44	24,9	24,9	24,9
<i>BluTV</i>	72	40,7	40,7	65,5
<i>Prime Video</i>	61	34,5	34,5	100,0
Toplam	177	100,0	100,0	

Dijital yayın platformları *BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*'da yayınlanan 15'er saatlik dizi çözümlemesiyle elde edilen veriler ışığında şiddet unsuru barındıran 2800 adet şiddet olayı ve unsuru sayılmıştır. Genel olarak bakıldığında, *Netflix*'teki iki dizide şiddet unsuru bulunmasa da tek tek çözümleme sayıları dikkate alındığında en fazla şiddet unsurunun yine *Netflix*'te yer aldığı görülmektedir. 2800 şiddet unsurunun yüzde 35'i *Netflix*, yüzde 35'i *Prime Video* ve yüzde 30'u *BluTV*'de sayılmıştır (Bkz.: Tablo 6).

Tablo 6. Şiddet unsurlarının platformlara göre dağılımı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
<i>Netflix</i>	978	34,92	34,92	34,92
<i>BluTV</i>	852	30,42	30,42	65,34
<i>Prime Video</i>	970	34,66	34,66	100
Toplam	2800	100	100	

Bulgular doğrultusunda bazı değerlendirmeler yapılabilir. Çalışmanın mesaj sistem çözümlemesi kapsamında *BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*'da yayınlanan ve örnek olarak alınan haftanın en çok izleyiciye sahip 15 dizisi çözümlenmiştir. Bu diziler; konu, ana ve yardımcı karakterler ile cinsellik ve şiddet sunumu açısından incelenmiştir. Bu incelemelerden elde edilen sonuçlar ışığında yetiştirme olup olmadığını anlamaya dönük saha araştırması yapılabilmesi için hazırlanan ankete kaynaklık edecek sorular oluşturulmuştur.

Mesaj sistem çözümlemesi kapsamında, aile ve aile içi ilişkilerin önemi konuları incelenmiştir. Bunun sonucunda dizilerin yoğun olarak aile temalarına yer verdiği görülmektedir. Dizilerin söz konusu olan konuya yoğunlaşması ve

olayların daha çok Türkiye’de sunulmasına ilişkin yetiştirme sorusu “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” şeklinde oluşturulmuştur.

Dizilerde olaylar genel anlamıyla metropol ve büyük şehirlerde gerçekleşmektedir. Olayların habitatındaki bu yoğunlaşma nedeniyle “Genel olarak söylersek günümüzde şehir merkezleri tehlikenin yaşandığı asıl yerlerdir” ifadesi soru olarak ortaya çıkarılmıştır.

Yetiştirme çözümlemesi bulguları

Bu bölümde, istatistiksel olarak anlamlı bulunan iki test bulgusu sunulmuştur.

Tablo 7. ‘13. yetiştirme çözümlemesi’

			Katıl- mıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Toplam
İzleme	Az	Adet	8	8	4	20
		Yüzde	40,0%	40,0%	20,0%	100,0%
	Orta	Adet	54	70	137	261
		Yüzde	20,7%	26,8%	52,5%	100,0%
	Çok	Adet	31	31	49	111
		Yüzde	27,9%	27,9%	44,1%	100,0%
Toplam		Adet	93	109	190	392
		Yüzde	23,7%	27,8%	48,5%	100,0%

$$\chi^2 : 9.878 \text{ sd: } 4 \text{ p: } 0.04$$

“Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” düşüncesine yönelik yapılan yetiştirme testi anlamlı sonuç vermiştir ($p: 0.04$). Katılımcıların yaklaşık %50’si ‘katılıyorum’ şeklinde görüş belirtmiştir. Bu test sonucuna göre kararsızlar (109) ve katılmıyorum (93) düşüncesinde olanların ikisinin toplamı (202) neredeyse katılıyorum (190) diyenlerle eşittir. Çok izleyenlerin katılıyorum diyenlerinin yüzdesi, %44’tür. Az izleyenlerinki ise %20. Arada bulunan 24 puanlık bir fark, yetiştirme delili olarak gözükmemektedir (bkz.: Tablo 7).

Tablo 8. '7. yetiştirme çözümlemesi'

			Katıl- mıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Toplam
İzleme	Az	Adet	12	1	7	20
		Yüzde	60,0%	5,0%	35,0%	100,0%
	Orta	Adet	104	81	75	260
		Yüzde	40,0%	31,2%	28,8%	100,0%
	Çok	Adet	55	18	37	110
		Yüzde	50,0%	16,4%	33,6%	100,0%
Toplam		Adet	171	100	119	390
		Yüzde	43,8%	25,6%	30,5%	100,0%

$$\chi^2 : 13.835 \text{ sd:}4 \text{ p:}0.008$$

"Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir" ifadesinin test edildiği yetiştirme çözümlemesi anlamlı çıkmıştır ($p: 0.008$) (Bkz.: Tablo 8). "Katılıyorum" yanıtını veren 119 katılımcının izleme düzeylerine göre dağılımı; az izleyenlerde 7 kişi (%6), orta izleyenlerde 75 kişi (%63) ve çok izleyenlerde 37 kişi (%31) şeklindedir. *Ki-kare* testinin anlamlı çıkması ve elde edilen değerlerin yüksekliği, bu ifadenin yetiştirme etkisini desteklediğini göstermektedir (bkz.: Tablo 8).

Anaakımlaştırma çözümlemesi bulguları

Anaakımlaştırma çözümlemeleri kapsamında; cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu, öğrencilerin fakülteleri ve yaş değişkenleri dikkate alınmıştır. Yapılan çözümlemeler sonucunda elde edilen testlerden anlamlı sonuç verenler bulgular kısmında değerlendirilmiştir.

Cinsiyet bakımından anaakımlaştırma bulguları

Cinsiyet değişkenine göre yapılan anaakımlaştırma testlerinden üçü anlamlı sonuç vermiştir. Anlamlı ilişki veren testler aşağıda belirtilmiştir.

"Genel olarak söylersek, çoğu insan kendini güvende hissetmiyordur" ifadesine bağlı test, kadınlar kontrol edildiğinde erkekler açısından anlamlı sonuç vermiştir ($p: 0.05$).

"Genel olarak söylersek Amerika Birleşik Devletleri'nde günlük yaşamda tehlikeler yaşanmaktadır" ifadesine bağlı anaakımlaştırma testi erkekler kontrol edildiğinde kadınlar açısından anlamlı çıkmıştır ($p: 0.01$).

"Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır" ifadesine bağlı anaakımlaştırma testi cinsiyet değişkenine göre de anlamlı sonuç vermiştir ($p: 0.04$).

Anne eğitim durumu bakımından anaakımlaştırma bulguları

Anne eğitim değişkenine ilişkin anlamlı bulunan test sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Anne eğitim değişkeni bakımından liseye kadar ve üniversite ve sonrası kategorileri oluşturulmuştur. Buna göre, "Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir" ifadesi bağlamında yapılan test liseye kadar bakımından üniversite ve sonrası kontrol edildiğinde ($p: 0.008$), liseye kadar kontrol edildiğinde üniversite ve sonrası bakımından ($p: 0.01$) anlamlı çıkmıştır.

"Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır" ifadesi kapsamında anne eğitim durumu değişkenine göre yapılan anaakımlaştırma testi üniversite ve sonrası kontrol edildiğinde liseye kadar olanlar için ($p: 0.02$) anlamlı çıkmıştır.

"Genel olarak söylersek, insanlar her an bir saldırıya uğrayabilir" ifadesinin testi de liseye kadar olanlar kontrol edildiğinde üniversite ve sonrası için anlamlı çıkmıştır ($p: 0.02$).

Baba eğitim durumu bakımından anaakımlaştırma bulguları

"Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir" ifadesi kapsamında baba eğitim durumuna göre yapılan test baba eğitim durumu liseye kadar olanlar ($p: 0.02$) bakımından anlamlı çıkmıştır.

"Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hala önemini korumaktadır" ifadesine verilen yanıtların baba eğitim durumu bağlamında yapılan testi de anlamlı sonuç vermiştir ($p: 0.001$)

Fakülte bakımından anaakımlaştırma bulguları

Araştırmada öğrenciler, bağlı bulundukları fakülteler temel alınarak sözel ve sayısal olmak üzere iki grupta sınıflandırılmıştır. Bu ayrım, Gaziantep Üniversitesi bünyesindeki dört enstitüye dayanmaktadır. Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı fakülteler sözel; Sağlık Bilimleri ve Fen Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı fakülteler ise sayısal grup içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu sınıflandırmanın temelinde, bölümlerin sunduğu ders içerikleri ve eğitimin bilişsel-epistemolojik yapısı yer almaktadır. Örneğin, sayısal grup içinde yer alan Elektrik-Elektronik Mühendisliği bölümünde öğrenciler; 'Modern Fizik Prensipleri', 'Elektiriksel Materyaller', 'Mikroelektronik Araçlar' ve 'Düşük Voltaj Güç Sistemleri' gibi teknik, analitik beceriye dayalı derslerle eğitim almaktadır. Buna karşılık, sözel grup içinde yer alan Sosyoloji bölümünde öğrenciler; 'Toplumsal Tabakalaşma', 'Gelişim Psikolojisi' ve 'Aile Sosyolojisi' gibi kavramsal derinliği yüksek, toplumsal olgulara ve insan davranışına odaklanan

dersler görmektedir.

Bu yapısal farkların, öğrencilerin medya içeriklerine verdikleri tepkiler ile sosyal gerçeklik kavramlaştırmaları üzerinde belirleyici olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de öğrencilerin üniversiteye yerleştirme sürecinde sözel ve sayısal puan türlerine göre sınav sisteminde ayrılması, bu araştırmada kullanılan kategori ayrımının oluşmasında bir diğer önemli gerekçeyi oluşturmaktadır.

Bu nedenlerle, fakülte türü, anaakımlaştırma analizlerinde anlamlı farklılıkların açıklanmasında dikkate alınan temel değişkenlerden biri olarak ele alınmıştır. “Genel olarak söylersek, birçok insan eline fırsat geçtiğinde dürüst olmak yerine, sizden yararlanmaya çalışır” ifadesi bakımından fakülteler açısından yapılan anaakımlaştırma testi sayısal bölümler açısından anlamlı çıkmıştır ($p: 0.05$).

“Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir” ifadesi kapsamında fakülteler bağlamında yapılan anaakımlaştırma testi sözel ($p: 0.04$) açısından anlamlı çıkmıştır.

“Genel olarak söylersek Amerika Birleşik Devletleri’nde günlük yaşamda tehlikeler yaşanmaktadır” ifadesi noktasında fakülte farkına göre yapılan anaakımlaştırma testi sözel grubu açısından anlamlı çıkmıştır ($p: 0.04$).

“Genel olarak söylersek, insanlar her an bir saldırıya uğrayabilir” ifadesine fakülteye ilişkin yapılan anaakımlaştırma testi sayısal grubu açısından sözel grup kontrol edildiğinde anlamlı çıkmıştır ($p: 0.01$).

Yaş bakımından yapılan anaakımlaştırma testleri

Bu testlerde, 22 yaş ve altı öğrenciler birinci grup; 23 yaş ve üzeri öğrenciler ise ikinci grup olarak değerlendirilmiş ve bu değişken bağlamında hipotezler sınanmıştır. Anlamlı ilişki veren anaakımlaştırma testleri aşağıda belirtilmiştir.

“Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir” ifadesine yaş bakımından uygulanan anaakımlaştırma testi birinci grup ($p: 0.06$) açısından anlamlı çıkmıştır.

“Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hala önemini korumaktadır” ifadesine yaş bakımından uygulanan anaakımlaştırma testi anlamlı çıkmıştır ($p: 0.04$).

“Genel olarak söylersek güvenlik güçleri toplumsal huzuru sağlamak için gereklidir” ifadesine yaş bakımından yapılan anaakımlaştırma testi birinci grup açısından ikinci grup kontrol edildiğinde anlamlı çıkmıştır ($p: 0.006$).

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada iki test anlamlı çıkmıştır. Bu iki test araştırmanın bütününe ilişkin etki bağlamında olumlu bir bakış açısı geliştirmeyi sağlayabilir. Nitekim bir test bile anlamlı çıksa o testin içinde yer aldığı sorulara dayanan araştırmanın yetiştirme delili sunduğu kabul edilmektedir. (Signiorelli & Morgan, 1990, 1999). Araştırmanın genellenebilirliği iki düzlemde ele alınabilir. İlk olarak, örneklemin yalnızca Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinden oluşması, bulguların bu demografik yapı çerçevesinde yorumlanmasını gerektirir. İkinci olarak, anket sorularının çoğunun istatistiksel olarak anlamlı çıkmaması, çalışmanın yetiştirme etkisine ilişkin hiçbir bulgu sunmadığı anlamına gelmez. Yetiştirme kuramı gereği, her bir ifade bağımsız bir gösterge olarak değerlendirilir. Bu doğrultuda, anlamlı çıkan iki soru, medya içeriklerinin sosyal gerçeklik algısı üzerindeki etkisine ilişkin nitelikli bir yetiştirme delili olarak kabul edilebilir.

Bu aşamadan sonraki değerlendirmelerin, araştırma soruları bağlamında yapılması daha yerinde olacaktır.

AS 1: Dijital yayın platformlarında (*BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*) sunulan diziler dünyası, şiddet yoğun bir dünya yansıtmakta mıdır? Çalışmanın mesaj sistem çözümlemesi kapsamında *BluTV*, *Netflix* ve *PrimeVideo*'da yayınlanan ve örnek olarak alınan haftanın en çok izleyiciye sahip 15 dizisi çözümlenmiştir. Bu diziler; konu, karakter yapısı, cinsellik ve şiddet temsilleri açısından incelenmiştir. Bu incelemelerden elde edilen sonuçlar ışığında yetiştirme olup olmadığını anlamaya dönük saha araştırması yapılabilmesi için hazırlanan ankete kaynaklık eden sorular oluşturulmuştur. Temelde olaylar ciddi tonda sunulurken genel olarak Türkiye ve ABD'de yaşanmaktadır.

Şiddet sahneleri ve şiddetin gösterim biçimi genel olarak yetiştirme çözümlerlerinin en temel araştırma konularından olmuştur. Platformlardaki dizilerde, her 15 saatlik içerikte ortalama 1 saatin şiddet gösterimlerine ayrıldığı belirlenmiştir. Dizilerde şiddetin daha çok erkekler arasında yaşandığı görülmektedir.

Dizilerde olaylar genel anlamıyla metropol ve büyük şehirlerde gerçekleşmektedir. Dizilerde güvenlik güçleri ve yasa uygulayıcıları ön plana çıkarılmıştır. Dizilerin konusu olarak ilişkiler, dostluklar ve romantizm temaları cinsiyetler arasında odak noktayı oluşturmaktadır. Konu olarak aile ve aile içi ilişkilerin önemiyle ilgili mesaj sistem çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda dizilerin yoğun olarak aile temalarına yer verdiği görülmektedir.

Karakterlerin gösterim sıklığına ilişkin yapılan mesaj sistem çözümlemesinde erkek karakterlerin kadın karakterlere oranla daha sık gösterildiği saptanmıştır. Dizilerde ana karakterler genel olarak başarılı, ciddi ve mizahi olmayan bir biçimde gösterilmektedir. Karakterler çoğunlukla herhangi bir görüntü bozukluğu olmayan tiplerdir. Ana karakterler yoğun olarak orta sınıf ve üst sınıf noktasında betimlenmektedir.

Bazı konulara ilişkin yetiştirme delilleri anket formunda yer almasa da bu

konular içerik çözümlemesinde belirgin biçimde öne çıkmıştır. Bunlar genel anlamıyla alkol kullanımı ve cinselliğin betimlemesi ile ilişkilidir. Cinsellik, ele alınan 15 dizinin 14'ünde sunulmuştur. Homoseksüel ve heteroseksüel cinsellik betimlemesi 6 dizide yer almıştır. Dizilerde cinselliğin imalar yoluyla ya da açıkça sunulduğu görülmektedir. Cinsellik en kolay satılabilen temalardan birisidir. Bu anlamıyla dizilerde bu denli yoğun cinsellik sunulması genel yetiştirme kuramının önermelerine uygun bir biçimde sonuç elde edildiğinin göstergesidir. Şiddet sunumunun çok fazla olmasına bağlı olarak ana ve yardımcı karakterler açısından suç, şiddetin uygulayanı ve uğrayanı olma durumları dizilerin hikâyesinin önemli bir parçası durumundadır. Dolayısıyla dijital yayın platformlarında (*BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*) sunulan diziler dünyası, şiddet yoğun bir dünya yansıtmaktadır.

AS 2: Dijital yayın platformlarında (*BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*) yayınlanan diziler, şiddet ve aile durumu örneğinde insanların dünya algılamaları ve sosyal gerçeklik kavramlaştırmalarını belirlemekte midir? Mesaj sistem çözümlemesi sonucunda 11 yetiştirme sorusu oluşturulmuş ve bunlara ek olarak 7 yetiştirme sorusu da Gerbner ve arkadaşlarının çalışmalarından hareketle hazırlanmıştır. Toplamda 18 maddelik yetiştirme soruları bu araştırmanın hipotezlerini de oluşturmuştur. Bu kapsamda 2 test anlamlı sonuç vermiştir. Bununla birlikte geriye kalan 16 testte ise istatistiki olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. Araştırma kapsamında uygulanan yetiştirme çözümlemelerinde dijital yayın platformlarını izleme süreleriyle anlamlı ilişki veren testler “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir” ve “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” şeklinde ortaya çıkmıştır. Böylece bu iki test örneğinde dijital yayın platformlarında (*BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*) yayınlanan diziler, şiddet ve aile durumu örneğinde insanların dünya algılamaları ve sosyal gerçeklik kavramlaştırmalarını belirlemiştir. Nitekim yetiştirme çözümlemelerinde, yetiştirme delili vardır demek için tüm testlerin anlamlı çıkması gerekmez. Bir test bile anlamlı çıksa bu, o araştırmada yetiştirme delili/kanıtı yakalamaya yetmektedir (Özer, 2004). Ayrıca, bu sonuçlar kendi içinde anlamlıdır çünkü araştırmanın yapıldığı yıl göz önünde bulundurulduğunda dijital platformlarla yetişen gençlerin yaşamlarındaki en az ilk 4 ila 10 yıl arasında bir sürede geleneksel kanallar aracılığıyla yetiştikleri söylenebilir⁷. Bu da yetişmenin televizyon ya da diğer medyalar aracılığıyla olabileceğinden anlamlılık seviyesine nicel olarak yansımış olabilir. Ancak genel olarak araştırma sorusu yetiştirme kuramı ölçütlerinde olumlu olarak yanıtlanmıştır.

Buna karşın anlamlılık düzeyi düşük çıkan hipotezler bağlamında iki açıklama yapılabilir.

İlk olarak, kitle iletişim araçlarından çıkan mesajların bireyler arası iletişim

⁷ 2010 yılı baz alındığında ankete katılan 17 yaşındaki birinin, 2006 yılında doğmuş olacağından ilk dört yılı televizyon tarafından biçimlendirilecektir. Keza, 23 yaşındaki biri de 2000 yılında doğmuş olacağından ilk on yılı televizyonla yetişmiş olabilir.

üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Günlük konuşmalarda yer alan içeriklerin birçoğu doğrudan medya aracılığıyla şekillenmekte; bu da bireylerin medya mesajlarına maruz kalma düzeyinden bağımsız olarak benzer kavramsal yönelimler sergilemesine yol açabilmektedir. Bu nedenle, medya içeriklerine daha az maruz kalan katılımcıların ankette yöneltilen değer sorularına ‘katılıyorum’ gibi olumlu yönde yanıtlar vermesi, bulguların anlamlılık düzeyini zayıflatmış olabilir.

İkinci olarak, şiddet temsillerinin hem medya hem de gerçek yaşam pratiklerinde yoğun biçimde yer alması, bireylerin bu temsilleri sıradanlaştırmasına ve algı düzeyinde kanıksamasına neden olmuş olabilir. Bu durum, özellikle şiddet içeren içeriklerle sosyal gerçeklik algısı arasındaki bağı zayıflatarak, anket sorularının kavramsal gücünü sınırlamış olabilir.

Öte yandan, bazı katılımcıların geçmişe oranla günümüzde kadın-erkek iletişiminin kimi bölgelerde daha özgür yaşandığını düşünmesine karşın, bazı katılımcılar bu özgürlüğün sınırlı kaldığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hâlâ sürdüğünü düşünebilir. Bu çelişkili algılar, bazı sorulara verilen yanıtların istatistiksel olarak anlamlı hale gelmesini engellemiş olabilir.

Ayrıca, “Genel olarak söylersek, kazanmanın yolu güç sahibi olmaktan geçmektedir” ifadesi, Gerbner ve arkadaşlarının şiddeti güç ilişkileri bağlamında tanımladığı çerçevede anlamlandırılmıştır. Ancak katılımcıların bu soruyu daha geniş bir sosyolojik bağlamda, örneğin iş dünyası veya siyaset gibi alanlarda güçle başarı arasındaki ilişkiyi düşünerek yanıtlamış olmaları, araştırmanın varsayımsal çerçevesiyle katılımcı algısı arasında bir anlam kaymasına neden olmuş olabilir.

AS 3: Dijital yayın platformlarında (*BluTV*, *Netflix* ve *Prime Video*) yayınlanan dizilerden elde edilen mesaj sistem çözümlemesi bulguları çerçevesinde hazırlanan soruların katılımcı yanıtları teste sokulduğunda anaakımlaştırma örnekleri sunmakta mıdır? Bu soru da olumlu olarak yanıtlanmıştır. Nitekim anaakımlaştırma testlerinin anlamlı çıkanları bakımından şu değerlendirme yapılabilir: Cinsiyet bakımından yapılan anaakımlaştırma testlerinden üçü anlamlı çıkmıştır. Bunlar; “Genel olarak söylersek, çoğu insan kendini güvende hissetmiyordur”, “Genel olarak söylersek Amerika Birleşik Devletleri’nde günlük yaşamda tehlikeler yaşanmaktadır” ve “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” şeklindedir. Dolayısıyla yetiştirme testlerinde anlamlı çıkmaya da anaakımlaştırma bakımından anlamlı sonuçlar vermiştir.

Anne eğitim durumu kapsamında yapılan anaakımlaştırma testlerinden de üç tanesi anlamlı sonuç vermiştir. Anlamlı çıkan testlerdeki ifadeler “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir”, “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” ve “Genel olarak söylersek, insanlar her an bir saldırıya uğrayabilir” şeklinde sıralanmıştır.

Baba eğitim durumu kontrolüne göre yapılan anaakımlaştırma testlerin-

den iki tanesi anlamlı çıkmıştır. “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir” ve “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hâlâ önemini korumaktadır” sorularının testleri anlamlı çıkan testler olarak belirmiştir.

Öğrencilerin okudukları bölümler sözel ve sayısal olarak iki grup haline getirilerek anaakımlaştırma testleri uygulanmıştır. Bu bağlamda 4 adet test anlamlı ilişki vermiştir. Şunlar anlamlı çıkmıştır: “Genel olarak söylersek, birçok insan eline fırsat geçtiğinde dürüst olmak yerine, sizden yararlanmaya çalışır”, “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir”, “Genel olarak söylersek Amerika Birleşik Devletleri’nde günlük yaşamda tehlikeler yaşanmaktadır” ve “Genel olarak söylersek, insanlar her an bir saldırıya uğrayabilir”.

Ankete katılan öğrenciler yaşları bakımından iki grup halinde ele alınmıştır. Birinci grup 22 yaş ve altı ikinci grup 23 yaş ve üzeri olarak sınıflandırılmıştır. Yaş değişkenine göre yapılan anaakımlaştırma testlerinden 3’ü anlamlı bulunmuştur. Bu testlerin soruları da şöyledir: “Genel olarak söylersek şiddet şehir merkezinde daha çok görülmektedir”, “Genel olarak söylersek aile Türk toplumunda hala önemini korumaktadır” ve “Genel olarak söylersek güvenlik güçleri toplumsal huzuru sağlamak için gereklidir”.

Bu çalışma, yetiştirme kuramı çerçevesinde anlamlı bulgular sunmakla birlikte, gelecekteki araştırmalara da bazı öneriler getirebilir. Örneğin, özellikle televizyon ile dijital platformların karşılaştırmalı olarak ele alındığı çalışmalar, geleneksel ve yeni medya araçlarının yetiştirme rolü açısından farklarını ya da benzerliklerini ortaya koyabilir. Ayrıca sosyal medya platformlarının (*Instagram, TikTok, X/Twitter*) bireylerin sosyal gerçeklik algılarını nasıl etkilediği de ayrı bir araştırma konusu olarak değerlendirilebilir.

Gelecekte yapılacak araştırmaların, bölgesel boyuta taşınarak, bu çalışmada saha araştırmasının yapıldığı Gaziantep’in Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne genişletilmesi ya da Ege kıyıları gibi farklı bölgelerde karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmesi faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Batmaz, V. (1986). *Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun siyasal ve toplumsal etkileri: Ampirik bir model denemesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2014). George Gerbner’in iletişim teorisine, araştırmaya ve toplumsal eyleme katkıları üzerine (G. Ayas, Çev.). M. Morgan (Der.), *Medyaya karşı* içinde (ss. 9- 40). Ayrıntı Yayınları.
- Batmaz, V., & Aksoy, A. (1995). *Türkiye’de televizyon ve aile*. Aile Araştırma Kurumu.
- Eyrek, A. (2022). Ekran karşısında geçen zaman: Televizyon izlemenin McDonaldlaşması-aşırı izleme. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 2(1), 83-96.

- Geray, H. K. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş: İletişim alanından örneklerle*. Siyasal Kitabevi.
- Gerbner, G. (1969). Institutional pressures upon mass communicators. *The Sociological Review*, 13, 205-248.
- _____ (1970). Cultural indicators: The case of violence in television drama. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 388, 69-81.
- _____ (1977). Comparative cultural indicators. G. Gerbner (Ed.), *Mass media policies in changing cultures* içinde (ss. 199-205). John Wiley.
- _____ (1986). The symbolic context of action and communication. R. L. Rosnow, & M. Georgoudi, (Ed.), *Contextualism and understanding in behavioral science* içinde (ss. 251-268). Praeger.
- _____ (1988). Telling stories in the information age. B. D. Rubin (Ed.), *Information and behavior* içinde (ss. 3-12). Transaction Books.
- _____ (1990). Epilogue: Advancing on the path of righteousness (maybe). N. Signorelli, & M. Morgan (Ed.), *Cultivation analysis: New directions in media effects research* içinde (ss. 249-262). Sage.
- _____ (1996). Foreword: Invasion of the story sellers. R. F. Fox (Ed.), *Harvesting minds: How TV commercials control kids* içinde (ss. 9-13). Westport, CT: Praeger.
- _____ (2001). Who is telling all the stories? *Papazisiz SA Publications*, 1(1), 5-8.
- _____ (2002). Stories of violence and the public interest. *The consequences of marketing televisual products* içinde (ss. 125-134).
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26, 172-194B.
- Gerbner, G., Gross, L. G., & Melody, W. H. (1973). Cultural indicators: The third voice. *Communication technology and social policy* içinde (ss. 555-573). John Wiley & Sons Press.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorelli, N. (1982). Charting the mainstream: Television's contribution to political orientations. *Journal of Communication*, 32(2), 100-127.
- Gerbner, G., Morgan, M., & Signorelli, N. (1993). *Television violence profile: The turning point*. Manuscript, University of Pennsylvania, Annenberg School of Communications.
- Morgan, M. (1995). Television and the family: The cultivation perspective. D. Zillman, J. Bryant, & A. C. Huston (Ed.), *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives* içinde (ss. 109-126). Lawrence Erlbaum Associates.
- _____ (2010). The meaning of meaning: A cultivation analysis perspective. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(2), 337-341.
- Morgan, M., & Shanahan, J. (1997). Two decades of cultivation research: An appra-

- isal and meta-analysis. B. Burleson (Ed.), *Communication yearbook 20* içinde (ss. 1-45). Sage.
- Nickinson P., & Karner, J. (2025, Ocak 22). The 10 most popular streaming services, ranked by subscriber count. <https://www.digitaltrends.com/home-theater/most-popular-streaming-services-by-subscribers/> adresinden erişilmiştir.
- Orman, Y. K. (2023, 11 Temmuz). Netflix artık zirvede değil: Türkiye’de en fazla izlenen dijital platformlar!. <https://shiftdelete.net/netflix-artik-zirvede-degil-turkiyede-en-fazla-izlenen-dijital-platformlar/> adresinden erişilmiştir.
- Özer, Ö. (2003). *Yetiştirme kuramı: Televizyonun kültürel göstergeler aracılığıyla sosyal gerçekliğe etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____. (2004). Yetiştirme kuramı bağlamında Türkiye’de televizyonun ideolojik rolü. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 85-101.
- _____. (2020). Yetiştirme kuramı ve kültürel göstergeler yöntemi. N. Mutlu (Ed.), *İletişim kuram ve araştırmalarında yöntemler* içinde (ss. 33-57). Ütopya Yayınevi.
- RTÜK. (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırma raporu*. RTÜK Yayınları.
- _____. (2022). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması*. RTÜK Yayınları.
- Shanahan, J., & Morgan, M. (1999). *Television and its viewers: Cultivation theory and research*. Cambridge University Press.
- Signorelli, N., & Morgan, M. (1990). *Cultivation analysis: New directions in media effects research*. Sage.
- Stoll, J. (2025) Amazon Prime Video - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/4740/amazon-prime-video/#topicOverview/> adresinden erişilmiştir.
- WeAreSocial. (2020). Digital 2020: Turkey. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey> adresinden erişilmiştir.
- _____. (2025). Digital 2025: Turkey. <https://datareportal.com/reports/digital-2025-turkey> adresinden erişilmiştir.

Onam Bilgisi: Katılımcılar işlem öncesinde bilgilendirilmiş, onamları alınmıştır.

Etik Kurul Onayı: Çalışmanın Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 28 Aralık 2023 tarihinde alınan 666096 belge numaralı Etik Kurul Onayı bulunmaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı: R. Cevher (%50), Ö. Özer (%50).

Participant informed consent: Participants were informed before the data collection and they were asked to sign a form of consent.

Ethics committee approval: The ethics committee approval has been obtained from Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Board of Anadolu University with numbered 666096 held on December 28, 2023.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Author contribution rate: R. Cevher (50%), Ö. Özer (50%).